

Fakulteta za družbene vede

Bogomil Ferfila

FINSKA, LAPONSKA – SAMEATNAM IN SKANDINAVIJA

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © po delih in v celoti FDV 2015, Ljubljana.

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Recenzenta: prof. dr. Anton Grizold

prof. dr. Janko Prunk

Lektoriranje: Ana Marija Trobec

Grafična priprava: Mateja Vrbinc

Tisk: Demat d. o. o.

Naklada: Knjiga se tiska kot sprotni tisk

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(48)

308(48)

FERFILA, Bogomil

Finska, Laponska - Sameatnam in Skandinavija / Bogomil
Ferfila. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2015

ISBN 978-961-235-719-1

277755904

Bogomil Ferfila

**FINSKA, LAPONSKA
– SAMEATNAM IN
SKANDINAVIJA**

Ljubljana 2015

VSEBINA

HELSINKI	1
FINSKA JEZERA IN KRVAVA FINSKA ZGODOVINA	5
GRAD OLAVINLINNA IN FINSKA V SREDNJEM VEKU	15
ZNAMENITA FINSKA TRDNJAVA SUOMENLINNA	19
STARODAVNA PRESTOLNICA TURKU AGO	28
SREDNJEVEŠKI TURKU IN NJEGOV GRAD	33
IZJEMNO FINSKO GOSPODARSTVO	42
SAMI – PRVOTNI ARKTIČNI LJUDJE IN NJIHOVA NEKDANJA DEŽELA SAMEATNAM	50
POGLED V ZGODOVINO	53
KULTURA IN RELIGIJA	73
OBLAČILA IN PREHRANA	98
SAMSKA IMENA IN JEZIK	102
SAMSKA DRUŽBA DANES	111
SAMSKI PARLAMENTI	128
SAMI IN DRUGI PRVOTNI PREBIVALCI	135

GRENLANDIJA – DANSKO ODVISNO OZEMLJE	139
RASTLINSKI IN ŽIVALSKI SVET	142
DEŽELA GRENLANDCEV	144
ZGODOVINA IN DANSKA KOLONIZACIJA	146
K INUITSKI SAMOUPRAVI	149
GRENLANDSKA IDENTITETA	151
GOSPODARSKI RAZVOJ PO VZPOSTAVITVI GRENLANDSKE SAMOUPRAVE	152
JEZIK	155
IZOBRAŽEVANJE	159
ZDRAVSTVENE TEŽAVE	159
KULTURNI POMEN LOVA ZA PREŽIVETJE	161
OKOLJE IN INUITSKO UPRAVLJANJE VIROV	164
NORVEŠKI ODVISNI OZEMLJI	168
OTOČJE SVALBARD	168
OTOK JAN MAYEN	172
ISLANDIJA	176
ŠVEDSKA	189
OSNOVNE FIZIČNE, BIOLOŠKE IN DRUŽBENE ZNAČILNOSTI	189
GEOLOGIJA IN ZEMLJEPIS	191
PREBIVALSTVO	193
GOSPODARSKA IN POLITIČNA SESTAVA	196
ZGODOVINA	198
<i>Od kamnite dobe do obdobja vendel</i>	198
<i>Obdobje Vikingov in prihod krščanstva</i>	199
<i>Nastanek in vzpon švedske države</i>	200
ZGODBA O (NE)SLAVNI LADJI VASA	203

ŠVEDSKA DANES	219
SKANDINAVSKA DUŠA – NJENA FINSKA, DANSKA, ŠVEDSKA, NORVEŠKA IN ISLANDSKA USEDLINA	247
NACIONALNA IDENTITETA	247
OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI, OBNAŠANJE IN VREDNOSTNI SISTEM	269
PROSTI ČAS, RAZVEDRILO IN KULINARIKA	337
JEZIK	355
KULTURA IN UMETNOST	360
DRŽAVA – POLITIKA – INFRASTRUKTURA – JAVNI SEKTOR	372
GOSPODARSTVO IN POSEL	381
LITERATURA	387
ŽIVLJENJEPIS	389

HELSINKI

Čez čas sem se domislil, na kaj so me še spominjale kraljevske palače in neskončno dolge zgradbe starega mestnega jedra. Na Sankt Peterburg seveda. Carski slog imperialne Rusije je v obdobju, ko je bila Finska zgnetena v položaj ruskega vojvodstva, pošteno zagospodaril po helsinških avenijah. Tudi obkroženost s številnimi morskimi zalivi in prelivi je podobna ruskim Benetkam v obliki Sankt Peterburga.

A rusko robati Sankt Peterburg nima prostorne, v zelenje potopljene helsinške promenade Pohjoisesplanadi in njej vzporedne Etelaesplanadi, ki se iztečeta v zaliv s turističnimi in potniškimi ladjami Etelasatama, nad katerim na skalnatem podnožju počiva rdečeopečnata cerkev z zelenimi strehami in zlatimi ruskimi pravoslavnimi križi. 1868. leta zgrajena katedrala Uspenski je največja pravoslavna cerkev v zahodni Evropi in ponazarja ruski korak v finsko zgodovino. Na finsko srečo je njihova helsinška katedrala, zgrajena v neoklasičnem slogu v letih 1822–1852, ki obvladuje senatni trg, vseeno še bolj mogočna in tudi najbolj fotografirana zgradba v Helsinkih in verjetno v celi Finski. S svojim belim pročeljem res zablesti na koncu ulic, ki se stekajo na senatni trg, ki je ob mojem obisku gostil številne stojnice, namenjene finskemu oblikovanju. Celotno mesto je bilo polno rdečih stojal v obliki pentelj, s katerimi so slavili 200-letnico tega cesarskega mesta.

Finci Helsinke razglašajo za prestolnico svetovnega oblikovanja. »Narod se mora povzdigovati in verjeti vase,« je kar dobra

formula družbene in gospodarske uspešnosti, ki so jo zapisali na panoju na senatnem trgu. »Slovenci sedaj prav gotovo ne verjamemo dosti sami vase. Nekaj so nas sicer privzdignile olimpijske kolajne, a bo njihov vzdig hitro popustil in bomo ponovno ječali in klečali v brezizhodnosti naše in evropske krize.«

Za meščane Helsinkov pravijo, da so prijazni kot vaščani na tržni dan. Morda gre to pripisati dejstvu, da so Helsinki prevzeli vlogo prestolnice Finske šele pred 200 leti, kar so ob mojem bivanju ravno proslavljali. Ruski car Aleksander I je 1812. leta menil, da je tedanja prestolnica Turku preveč blizu švedski meji in jo je prenesel v Helsinke – Finska je tedaj že bila veliko rusko vojvodstvo. Turku, ki gleda na Švedsko preko zaliva Bothnia, vsaj njegovo švedsko govoreče prebivalstvo še vedno smatra za finsko prestolnico – imenujejo ga Abo (švedsko ime za Turku). Sicer pa obe mesti ležita na južni finski obali in le nekaj manjših mest in vasi drobi gozdnato pokrajino med njima. Prav v tem spodnjem finskem »vogalu« se celina dobesedno razleti v neizmerni arhipelag Aland, kjer je z zanimivo manjšino poseljenih le nekaj od tisočerihih otočkov in čeri. Govorijo sicer švedščino, a njihova sociokulturna bit in zgodovina sta različni tako od Švedov kot Fincev.

Pisali smo že o močnem ruskem vplivu na arhitekturo Helsinkov, ki je tako skoraj bolj podoben Sankt Peterburgu kot ostalim skandinavskim prestolnicam. Seveda zaživi predvsem v kratkem poletju, ko vsi njegovi prebivalci in številni obiskovalci posedajo po zunanjih restavracijah starega mestnega središča, ki je s treh strani obkroženo z morjem. Tudi nočno življenje poleti nikoli ne utihne (Helsinki 2012).

Sicer pa ima mesto precej daljšo zgodovino. Švedski kralj Gustav Vasa ga je ustanovil 1550. leta – tedaj je bila Finska del Švedske. Zamislil si ga je kot protiutež Talinu preko Finskega zaliva, ki je bilo tedaj trgovsko pristanišče hanseatske zveze. Sprva je mesto ležalo ob ustju reke Vantaa, malce bolj severovzhodno glede na današnjo lego. Njegovo prebivalstvo je kralj ustvaril na »kraljevski način« – meščanom sosednjih mest Porvoo, Ulvila in Rauma je enostavno ukazal, da se preselijo v novo mesto. Vendar je bilo njegovo pristanišče preplitvo in skoraj sto let kasneje je padla odločitev, da mesto preselijo južneje, bolj proti odprtemu morju. A srečna zvezda Helsinkov še ni bila na nebu. Rusija je začela napadati švedska ozemlja in Finska je imela to nesrečno usodo, da je ležala na njeni celotni vzhodni meji. Za Rusi je prišla še velika lakota 1696. leta, pa severna vojna od 1710 do 1721, velika kuga 1710. leta in od mesta ni ostalo veliko več kot gruča požganih hiš s kakimi 150 prebivalci.

1746. leta pa je Švedska na obali pred Helsinki začela graditi mogočno trdnjavo Suomenlinna. To je sprožilo pritok ljudi, blaga in denarja.

S priključitvijo ruskemu imperiju je prišel ruski denar in veliki nemški arhitekt Carl Ludwig Engel. V 20. stoletju so se mu pridružili slavni finski arhitekti Eliel Saarinen, Alvar Aalto in drugi. Finski funkcionalizem je nadomestil »jugendstil« – nemško verzijo stila »art nouveau«.

Sovjetski bombniki so Helsinke porušili 1944. leta in tudi povojna obnova ni ravno oplemenitila njegove arhitekture (Finland 2010, 155–157).

Še nekaj o njegovi prometni infrastrukturi. Seveda fantastični. Tramvaji, avtobusi, podzemna železnica so v veliki meri uspeli izločiti preveliko gnečo avtomobilov na njegovih ulicah, kjer vsi pazljivo čakajo na zeleno luč in nikomur ne pade na pamet, da bi šel preko ceste ob rdeči luči – mislim na pešce. Takoj naj povem, da imajo na avtobusih enake kartice kot v Ljubljani, a pametnejšega župana, ki je za turiste še vedno omogočil plačevanje z gotovino. Da ne izgubljam besed o neverjetni urejenosti vlakov, s katerim sem potoval po tej čudoviti zeleni in gozdnati deželi.

Pred nadaljnjim »potapljanjem« v Finsko še malce statističnih podatkov o Helsinkih in Finski. Helsinki so največje finsko mesto, ki so 1. januarja leta 2011 imeli 588.549 prebivalcev. To je predstavljalo nekaj več kot 10 % celotnega finskega prebivalstva, ki je imelo 5,4 milijona prebivalcev plus enega. Gre seveda za Dedka Mraza. Površina Finske je 338.000 km² ter se lahko pohvali s kar 188.000 jezери in 35 narodnimi parki (visit Finland.com). Podobno kot Helsinki so tudi druge skandinavske prestolnice bolj majhne – Oslo 586.860 prebivalcev, Kopenhagen 528.208, Stockholm 829.417. Podobna so jim tudi glavna mesta baltskih držav, od katerih je največja Riga v Latviji s 706.413 prebivalci, nato Vilnius v Litvaniji s 560.192 prebivalci in Talin v Estoniji s 397.287 prebivalci (Facts about Helsinki 2012, 5).

Ker je ob mojem avgustovskem potovanju po Finski v Sloveniji še pošteno grelo in sem umik v Helsinke doživel kot prijetno ohladitev, naj povem še povprečne temperature. Celoletna povprečna letna temperatura je osupljivo nizka – zgolj 5 °C. Junjska povprečna temperatura, ki je na Finskem najtoplejši

mesec, je prijetnih 21,7 °C, v najhladnejšem januarju pa je minus 10,4 °C.

Pričakovano trajanje življenja je bilo leta 2009 79,2 leta – več za ženske 82,4 leta, za moške zgolj 75,4 leta.

Zanimiv mi je bil podatek, da so bila leta 2010 najpogostejša enočlanska gospodinjstva – kar za 49,1 % jih je bilo. Na drugem mestu so bila dvočlanska s 30,5 %, na tretjem petčlanska gospodinjstva s 3,1 % (Ibid, 4-7).

Kako drago je življenje v Helsinkih pove tudi podatek, da je bila leta 2010 povprečna najemnina za dvosobno stanovanje 730 evrov, povprečna cena za 1 m² stanovanja pa je znašala 3537 evrov (Ibid, 8).

Finska in Helsinki so po kosmatem narodnem proizvodu na prebivalca leta 2008 presegali povprečje 27 držav Evropske unije za 18 % (Finska) oziroma za 64,7 % (območje Helsinkov).

FINSKA JEZERA IN KRVAVA FINSKA ZGODOVINA

Najbolj običajna predstava o Finski je, da je to dežela tisočerih jezer, potopljenih v prostrane gozdove. Spomnim se mojega veslanja s kanujem po kanadskih jezerih in tedaj smo vedeli, da lahko celo življenje in še nekaj življenj zraven veslaš le po dveh državah sveta: kanadski provinci Ontario in Finski. »Na jezerih Ontaria in deloma tudi Manitobe sem preživel osem

dni, a na jezera jugovzhodne Finske se s kanuji pač ne bom podal. Bom ostal zgolj na 'železniškem kanuju' v obliki vlaka,« sem ugotavljal.

Samo sistem jezer območja Saimaa šteje okoli 33 000 jezer, drugo območje bolj proti jugozahodu pa je Paijanne, kjer je tudi največje, 119 km dolgo in najgloblje finsko jezero. Za oba sistema je poleg tisočernih jezer vseh možnih velikosti, značilna še prav tako nepregledna množica polotokov, otokov, rek in potokov, ki se prelivajo med njimi, rumenosivkastih plaž, obal, zavitih zalivov posejanih s slikovitimi vidnimi ali potopljenimi skalnatimi balvani in grebeni.

Zamislite si, da so k nepojmljivi razgibanosti »dežele tisočernih jezer« svoje prispevali tudi ledeniki iz ledene dobe, ki so izdolbli jezerska korita, vmes pa ponekod pustili visoke skalnate grebene. Najbolj znana je osem kilometrom dolga veriga skalnatih vrhov, ki vijugajo med jezeri pri Punkaharju. Okoli Saimaaje najdemo tudi posebno vrsto t.i. marmornatega tjulnja iz Saimure, ki je bil prisiljen ostati v teh jezerih, ker so njegovim daljnim prednikom ledeniki preprečili umik v morje.

Tako kot v kanadskih osrednjih provincah Manitobi, Ontarija, Alberti, Saskatchewanu, kjer je veliko jezer in narave ter imajo »vsi« Kanadčani svoje »podeželske hišice« ali po naše »vikende«, imajo »vsi« ali večina Fincev nekje od srednjega razreda navzgor svoje »poletne hišice«. Zaradi podnebja v Skandinaviji nimajo »podeželskih«, ampak »poletne« hišice, kajti uporabljajo jih lahko samo poleti, saj je izven poletnih mesecev preveč hladno in temno. Skandinavci, predvsem Švede, Norvežani, Finci tam živijo svoje »vzporedno« življenje, čas tišine, samote, povezanosti

z naravo. Zato boste po teh treh državah našli na tisoče lesenih koč na vseh mogočih in tudi najbolj nemogočih lokacijah, po možnosti čim bliže jezer, rek, morske obale.

Novejša zakonodaja sedaj povsod prepoveduje gradnjo na obalah, zato so hišice, ki so jih postavili že prej, izjemno drage – spomnite se npr. nekaj takšnih hišic pri nas tik ob Bohinjskem in tudi vil ob Blejskem jezeru.

Finci v svojih »mokkijih« (poletnih hišicah) počnejo to, kar večino ljudi počne na počitnicah – dobro pijejo in jedo, obiskujejo prijatelje, veslajo s kanuji in kajaki, njihova posebnost pa je še skok v ledeno mrzlo jezero in pred tem obvezen obisk savne. Zelo priljubljen je tudi obisk poletnih festivalov v bližnjem mestecu – pri nas se takšni obiski še niso povsem »prijeli«, čeprav festivalov pa je že dovolj. Na Finskem je skoraj vsako mestece in vas že našlo svoj zgodovinski dogodek ali tematiko in zgradilo ustrezno verigo dogodkov okoli njega.

Zapisali smo, da je zgodovina Finske nasploh, njenega vzhodnega, obmejnega območja z Rusijo pa še posebej, močno zaznamovana s spopadi z ruskim »medvedom«. Zamislite si nekaj milijonov Fincev proti več kot stomilijonskem imperiju, ki si je v celotnem obdobju svojega obstoja širjenja svojih meja z vojaško silo zadal kot enega najbolj svetih ciljev.

Tisočera jezera Saimaaje ter severno ležeča Karelija sta neštetokrat zamenjali gospodarje na švedskoruskem dvojčku sosedov in bili v vlogi vmesnega ozemlja med Skandinavijo in Rusijo. Seveda je tudi severni del Finske imel enak vmesni položaj, a ta del je tako v Rusiji kot tudi Finski zelo redko poseljen. Zato so se vsi spopadi odvijali bolj v južnih predelih.

Ruska carska družina je predstavljala ene od prvih turistov v jezerski regiji Saimaa, ki meri za več kot tri Slovenije – 70 000 km². Kar četrtno njenega ozemlja predstavljajo jezera, ki so jih finski inženirji že v 19. stoletju prebodli s številnimi kanali, ki omogočajo trgovsko in danes turistično dejavnost. Carska družina iz St. Petersburga je na finsko obrobje svojega imperija prispela z novoodprto železniško progo ter odšla občudovat brzice in slapove v Imatri, ki so jo imenovali »finska Niagara«.

Kot primer herojskega upora proti mogočnemu ruskemu vojaškemu stroju pogledjmo samo obdobje »zimske« in »nadaljevalne« vojne, ki so jo Finci bili s Sovjetsko armado v obdobju druge svetovne vojne.

Švedska je imela Finsko kot sestavni del svoje države, in to bolj na kooperativen, nikoli okupacijski način, od leta 1150 do 1800. Švedi so poseljevali obe obali zaliva Bothnia že iz davnih časov in v tem duhu je nastala tudi skupna država. Finci so sodelovali pri volitvah švedskih kraljev, niso pa imeli besede pri izbiri možnih kandidatov. Predstavljali so eno tretjino švedske pehote in konjenice, vse vojne pa so potekale na krvavečem finskem ozemlju. V 14. stoletju so s Kalmansko zvezo poskušali združiti vse štiri skandinavske države, a je ta že 1523. leta žalostno propadla.

Švedska krona prav tako ni mogla zaščititi Finsko pred ruskimi ozemeljskimi apetiti. 1710. in 1741. leta so jo ruske čete zasedle, a po nekaj letih predale nazaj švedski armadi. Ko pa je 1808. leta Velika Britanija postala mogočna zaveznica Švedske, so se Rusi panično zbal za svoje interese v Baltiku in ponovno okupirali Finsko. Švedska jo je prepustila Rusiji s pogodbo

Hamina 1809. leta, skupaj z otočjem Aland. Ruski car je postal vlada finskega velikega vojvodstva, a je pristal, da bo upravljal Finsko v sodelovanju s finskim parlamentom.

Naslednjih 90 let sta obe državi živeli v relativnem sožitju, v začetku 20. stoletja pa so se začeli problemi. Nacionalno osveščeni finski študent Eugen Schauman je 1904. leta ustrelil ruskega generalnega guvernerja generala Bobrikovega in potem še samega sebe, a takoj postal slavljene narodni junak prebujajoče Finske.

Po porazu v japonsko ruski vojni 1905. leta je moral oslabljeni ruski car pristati na finske zahteve, da uvedejo splošno volilno pravico – z Novo Zelandijo je tako Finska bila prva država, ki je podelila volilno pravico ženam.

Po zmagi Lenina so Leninovi boljševiki dopustili odhod Finske iz ruskega imperija, saj so imeli dovolj lastnih problemov. Na vojaškem področju se tedaj na Finskem začne obdobje vojaškega genija Carla Gustafa Emila Mannerheima, ki je najprej postavil na noge finsko vojsko in z njo razorožil ruske enote v osrednji in južni Finski ter dosegel zmago nad »rdečimi«
finskimi enotami. Neodvisna finska država je končno zasijala na političnem zemljevidu Evrope med obema vojnama.

Zadržimo se nekoliko podrobneje pri tem velikem Fincu, preden opišemo najbolj krvave spopade v finski zgodovini. Rodil se je 4. junija 1867. leta v Louhisaariju, njegovi starši so imeli posestvo v Villnasu zraven mesta Turku. Mati je bila nizozemskega porekla in je govorila švedsko (Finland 2010, 57). Velik del vojaških izkušenj je Mannerheim dolgoval ruski carski armadi, kjer je 1889. leta kot eden najboljših kadetov končal

oficirsko konjeniško akademijo v St. Petersburgu. V službi pri petnajstem aleksandrovem polku dragoncev na Poljskem se je navzel poljskega sovraštva do Rusov. 1892. leta se je poročil s sorodnico velikega ruskega pesnika Puškina Anastasio Arapovo, imel z njo dve hčerki ter se ločil 1919. leta.

Sodeloval je v rusko japonski vojni ter v dveh letih prepoval Sibirijo, Mongolijo, Kitajsko in Japonsko. V prvi svetovni vojni se je na vzhodnoevropski fronti bojeval proti Nemčiji in Avstroogrski.

Po finski neodvisnosti in zmagi nad prosovjetskimi oziroma proruskimi rdečimi silami na Finskem ga je parlament imenoval za regenta, ni pa bil izvoljen za finskega predsednika.

Njegov poveljniški genij je najbolj prišel do izraza v štirimesečni »zimski vojni« s Sovjetsko zvezo 1940. leta. Po drugi svetovni vojni je bil kratko obdobje predsednik Finske, marca 1946 pa je zaradi slabega zdravja odstopil. Umrli je v Švici 1951. leta pri starosti 83 let.

A vrnimo se nazaj v čas rojstva finske države 1920. leta. S pogodbo Tartu je Finska postala neodvisna država. Naredili so nekaj malenkostnih popravkov medsebojne meje, a Sovjeti niso mogli Fincem odpustiti zmage njihove buržoazije nad revolucijo. To je na Finskem imelo za posledico nastanek popolnega nezaupanja do vsega, kar je prihajalo iz velike sovjetske sosedne ter nacionalno paniko pred novo državljansko vojno na Finskem. Zgodovinsko pa je prihajal čas napetosti pred drugo svetovno vojno in Finska je bila vse bolj stisnjena med nevtralno Švedsko na zahodu, komunistično Sovjetsko zvezo na vzhodu in vse bolj militaristično agresivno Nemčijo na jugu. Tako je

postopoma postajala država »z bodalom v ustih« in njeni politiki so ga morali tako ali drugače izvleči.

1938. leta so sovjetski politiki od finske vlade zahtevali, da jim zagotovi pripravljenost sprejeti sovjetsko vojaško pomoč, če bo Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. Posebej so se bali napada na železniško progo med Leningradom in Murmanskom, ki bi jo nemške sile lahko dosegle preko Finskega zaliva.

1939. leta so se nordijske države različno opredelile do Hitlerjevih zahtev o nenapadanju. Estonija, Latvija in Danska so jih sprejele, Švedska, Norveška in Finska pa zavrnilo. Ko sta Nemčija in Sovjetska zveza podpisali pakt o nenapadanju, je bil temu dodan tudi skriven protokol o delitvi interesnih območij in Finska je v njem pripadla sovjetskemu ozemlju.

Po nemški zasedbi Poljske je Sovjetska zveza zahtevala od obmejnih držav podpis pogodbe o »vzajemni pomoči«, kar je v bistvu pomenilo prihod Rdeče armade. Finski diplomati so bili redni gostje v kremlinskih sobanah, Mannerheim pa je ukazal polno mobilizacijo finske vojske (Finland 2010, 51).

Po prekinitvi diplomatskih odnosov je sovjetska vojska 30. novembra 1939 napadla. Začela se je t. i. »zimsko vojna«. Sovjetske divizije so se strnjeno pomikale po glavnih prometnicah, a njihovi vojaki niso bili niti opremljeni niti pripravljene za zimsko vojskovanje. Na drugi strani so bili finski vojaki, ki niso imeli tankov in topništva, a so imeli polno srce in veliko priprav na prav tak način obrambe svoje domovine. Razvili so tudi ustrezna bivališča za vojake v mrzli finski zimi – zimske šotore za pol čete (okoli 20 vojakov), ki so jih hitro zvalili v zavoj in prevažali naokrog na saneh s konjsko vprego. Toploto v šotoru

je tudi pri minus 40 °C dajala prenosna peč, na kateri so tudi pripravljali toplo hrano in pijačo. Ker je bil dovršen del vojakov kmetov in gozdarjev, so hitro postavili tudi bivališča iz snega in dreves. Pri tem so za transport uporabljali predvsem konjske vprege, saj je Finska tedaj premogla pol milijona konj. S sanmi so po gozdovih potegnili poti, izogibajoč se strminam, skalam in ozkim prehodom ter prišli za hrbet ali na bok sovjetskim četam, ki do zadnjega trenutka sploh niso opazile »čet duhov« kot so imenovali finske vojake na smučeh in oblečene v bele kombinezone, s katerimi so se zlili z belo pokrajino.

Sovjeti so potem to neprijetno izkušnjo s finsko vojsko s pridom uporabili pri opremljanju sibirskih divizij, ki so prispevale levji delež pri zaustavitvi nemškega prodora proti Moskvi. Prav tako so bili Finci navajeni na zimski mraz, Mannerheim pa je v pripravah na sovjetski napad preigral številne manevre, v katerih so finske vojake pripravljali prav na takšen način bojevanja.

Poleti 1939. leta so v karelijski pokrajini Isthmus na manjših rekah postavili številne jezove ter ob ruskem prihodu poplavalili obširne predele. Ko je voda zamrznila, so razvili posebne ledne mine, ki so eksplodirale ob stiku s sovražnikom. Pozimi je bilo večinoma temno in Finci so tako skrili premike svojih enot in dobavo vojaškega materiala. Ker so se premikali večinoma po poznanem gozdnem terenu, jih sovjetska izvidniška letala niso odkrila (Ibid, 52–53). Ker niso imeli protitankovskih topov, so v hitrih napadih zasuli sovjetske tanke in transporterje z »molotovkami« in eksplozivom. Sovjetske čete so oskrbovali iz zraka in pogosto so njihove kolone obstale tudi zaradi slabo

koordinirane oskrbe, saj sovjetska armada ni imela izkušenih vojaških poveljnikov, ampak stalinistično prečiščene partijske kadre. Domnevajo, da je prav polom sovjetskih divizij v »zimski vojni« dodatno prepričal Hitlerja o napadu na Sovjetsko zvezo – je pa tudi res, da so ga Finci na čelu z generalom Mannerheimom o vsem dobro poučili.

Kljub nespornim vojaškim uspehom hrabre finske vojske je bilo jasno, da neenakovredno vojskovanje ne more dolgo trajati. V Viipuriju se je finska vojska predala in 1940. leta sta vladi podpisali premirje. Sovjeti so dosegli svoja cilja – premik meje od Leningrada proti zahodu in vojaško oporišče v Hankoju, bolj na jugozahodu od prejšnje sovjetskofinske meje.

Stalin pa v 100. dnevni »zimski vojni« ni dosegel temeljnega cilja – okupirati celotno Finsko in Fincem je uspelo ohraniti svojo suverenost do konca druge svetovne vojne. Finska je dovolila nemškim enotam prost prehod preko zahodnega dela države v operaciji Barbarossa, ko je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. Ko je Hitler oznanil, da so »finske in nemške enote združene v obrambi finske zemlje,« so sovjetski bombniki že bombardirali finska mesta, še preden so Nemci prekoračili sovjetsko mejo.

Tako Finci kot Nemci so pričakovali, da bodo finske enote pomagale Nemcem pri zasedbi Leningrada. General Mannerheim je odločno in pametno zavrnil takšno možnost, saj je upravičeno lahko predvidel rusko maščevanje, če ne takoj pa na daljši rok. Finske enote so napredovale le toliko, da so pridobile nazaj ozemlje, ki so ga Finci izgubili ob koncu »zimске vojne«. Potem so se ustavile in Mannerheim je to razglasil kot dejanje »nevtralne, ne pa Sovjetom sovražne sosedske države« (Ibid, 56).

Kljub temu je Velika Britanija iz solidarnosti do Sovjetske zveze napovedala vojno Finski. Spopadi z Rdečo armado v obdobju 1941–45 so znani kot »nadaljevalna vojna« (glede na »zimsko vojno«) ter so Fincem zapustili 65 000 mrtvih, 158 000 ranjenih in 423 000 izseljenih Karelijcev.

Po zmagi 1945. leta so Sovjeti vztrajali, da so Finci svoje politike, ki so sprejeli odločitve o napadu na sovjetsko ozemlje, postavili na vojna sodišča. Kljub formalnim obsodbam so vsi odslužili le nekaj let in se pogosto vrnilo v javno življenje. Finska je v obliki kovinskih izdelkov Sovjetski zvezi plačala celotno vojno škodo. Po tem si je Finska oddahnila in se, srečna da je ušla jeklenemu objemu Sovjetske zveze in vzhodnega hladnega bloka, posvetila obnovi države. A vse do padca »železne zaves« so finski politiki na »tankem ledu« igrali igro »finske miške s sovjetskim mačkonom«, ki jo je finski državnik Max Jacobson enkrat poimenoval »finlandizacija«. Dejstvo velike ruske sosedne ni bilo mogoče zanikati ali spregledati. V tem slogu lahko zaznamo izjavo finskega predsednika leta 1991, ko je krizo v Baltiku označil kot »notranjo sovjetsko zadevo«, kar je sprožilo vihar protestov na Finskem in v baltiških državah, posebej še v Finski etnično sorodni Estoniji.

Finski komunisti so ob podpori sovjetske države igrali pomembno vlogo v povojni finski obnovi in zasedli tudi do četrtine (50 od 200) sedežev v finskem parlamentu –eduskunta. Tako je Sovjetska zveza lahko močno vplivala na finsko politiko in dvakrat dosegla odstop finske vlade.

Postopoma pa so finski socialdemokrati zamenjali komuniste in do 1991. leta so imeli glavno besedo v finski notranji

in zunanji politiki. Takrat so bili prisiljeni skleniti koalicijo s konservativno stranko kokoomus, nato pa je nastopilo obdobje finske desnice, ki je Finsko napravila za eno od najbolj uspešnih gospodarstev Evropske unije oziroma sveta.

GRAD OLAVINLINNA IN FINSKA V SREDNJEM VEKU

Čudoviti grad v zasanjanem obalnem mestu Savonlinna je imel tudi svoje ime – Olavinlinna. Kakšno zgodbo je burna finska zgodovina izpisala na njegovih mogočnih kamnitih zidovih, ki kipijo iznad negibne jezerske površine?

V srednjem veku, ko je bila Finska del močnega švedskega kraljestva, je bil grad Olavinlinna eden izmed kraljevih gradov, ki so branili finsko oziroma pravilneje švedsko ozemlje, obenem pa so imeli tudi funkcijo upravnih središč. Koncem 13. stoletja so tako na Finskem zgradili tri kraljeve gradove – grad Turku, ki ga bomo podrobneje spoznali ob koncu našega potepanja po Finski; grad Hame v notranjosti, ki naj bi prestregel napade iz Novgoroda (glej našo knjigo *Popotniške stopinje Vzhodne Evrope*) in grad Viipuri, ki je bil prav tako namenjen obrambi pred Rusijo.

V 14. stoletju so zgradili še tri kraljeve gradove – Korsholm, Raseborg in Kastelholm.

1397. leta so se kraljestva Švedske (s Finsko), Norveške in Danske združila v skupno nordijsko državo imenovano Zveza

Kalmar. Finska regija je imela ključno vlogo v njeni vzhodni obrambi. Ko je kneževina Moskva 1471. priključila še Novgorod, se je na finski meji pojavila že kar močna nova država in Zveza Kalmar se je odločila, da še okrepi obrambo proti Vzhodu – z gradnjo gradu Olofsborg. Ime je dobil po tedaj popularnem svetniku svetemu Olavu. Po finsko so ime brali Olavinlinna. Gradnjo gradu je močno podprla tudi cerkev, ki je svarila pred brezboštvom in heretično doktrino ruskih ozemelj.

Lokacija gradu je bila okoli središča jezerskega sistema Saimaa, kjer se zgornja in srednja jezera povežejo s tremi kanali, ki so plovni za manjše ladje. Najpomembnejši je bil zaradi globine in tokov najbolj vzhodni kanal Kyronsalmi in na njemu so izbrali majhen skalnati otoček kot prostor za postavitve gradu (Laamanen, Prusi 2007, 5–9). Podobno kot biser Litve in baltskih držav grad Trakaj je tudi grad Olavinlinna vodni grad oziroma vodna trdnjava, ki jo z vseh strani obkroža vodna gladina. Grad so s kopnim povezali preko pontonskega mostu, ki so ga obdržali še danes.

Topografija skalnatega otočka, na katerem so grad postavili, je vplivala tudi na njegovo sestavo in obliko. Srednjeveški gradovi so praviloma imeli trdnjavo, dvorišče in pet topniških stolpov. Stolpi so povezani z obzidjem. Znotraj dvorišča so postavili številne zgradbe, ki so jih uporabljali za bivanje, skladišča itd. Trdnjavski zidovi so bili visoki 10 do 15 metrov, preostalo obzidje, ki je obkrožalo dvorišče, pa je imelo od 8 do 10 metrov. Topniške stolpe so na Švedskem začeli graditi v 15. stoletju, ko se je pojavilo topništvo. Bili so okrogle oblike, saj so tako bolj prenašali sovražnikovo obstreljevanje, ker pa so gledali ven iz obzidja, se je iz njih lažje streljalo na napadalce.

Obrtniki, ki so delali na izgradnji gradu, so se naselili na sosednjem otoku v lesenih kočah ob obali. Ulica, ki jih je povezovala, je kasneje postala prva ulica nastajajočega mesta Savonlinna.

Prihajalo pa je obdobje švedskega kralja Gustavusa Vase (1523–1560). Svojo kariero je začel kot vodja upora švedskih kmetov proti Dancem. Pod njegovim vodstvom je Švedska izstopila iz konfliktne Zveze Kalmar, ki so jo razjedali notranji spori. Pomoč v orožju so preskrbeli trgovci iz Lubecka, s katerim so bili povezani preko tedaj pomembne in močne trgovske mreže Hansa. 1523. so Gustavusa Vaso izvolili za švedskega kralja. Najprej je iz Švedske prepodil dansko vojsko, nato pa napadel še Finsko, kjer so bili še danski vojaki. Ko jo je zavzel, je dal utrditi njene gradove, vključno z gradom Olavinlinna, kjer so potekali spopadi z rusko vojsko.

V obdobju kralja Vase je v gradu, kot pričajo njegove poslovne knjige, prebivalo okoli 200 ljudi – vojakov, uradnikov in obrtnikov (orožarjev, usnjarjev, kuharjev, sodarjev itd.) (Ibid, 10–20). Glede na svoj status so se tudi prehranjevali. Uradniki, glavni obrtniki, gostje na obisku so jedli pri graščakovi mizi. Nižji uradniki in manj pomembni obrtniki so jedli pri mizi za običajne ljudi. Jedli so predvsem kruh, ribe in meso. Ker je bil grad obkrožen z jezeri, so imeli na mizi veliko rib – 229 dni so jedli ribe. 135 dni so imeli na mizi meso – bodisi domače živine, ki so ga posušili ali solili, bodisi divjačino. Hrano so zalivali z lokalno varjenim pivom. Druga pijača je bila mešanica piva in medene vode, ki so jo imenovali »mjolska«.

V 17. stoletju je bila Švedska evropska velesila in mejo z Rusijo je pomaknila močno proti vzhodu. To je pomenilo izgubo

pomembnosti gradu Olavinlinna, ki ni bil več na nevarni meji, marveč znotraj švedskega ozemlja.

1622. leta je grad obiskal tudi kralj Gustavus II Adolphus. Ko je padel na bojnem polju v Nemčiji, so na gradu organizirali veliko žalovanje, ki je trajalo tri mesece. Žalujoči so v tem času pojedli 45 krav, 5 telic, 94 ovc, 357 piščancev in 10 kg lososa. Zraven so spili 580 litrov pijače (Ibid, 29). »Kot vidite, je bila to kar dolgotrajna in draga pogrebščina!«

1639. leta je naselbina okoli gradu dobila mestne pravice in nastalo je mesto Savonlinna (kar v prevodu pomeni grad Savo). Dve leti kasneje je nastala tudi provinca z enakim imenom. Njen guverner je imel sedež v gradu.

Na začetku velike severne vojne leta 1700 so grad obdali z dodatnimi nasipi, palisadami in lesenimi ovirami. Vseeno so Rusi grad zavzeli 1714. leta in ga v ogorčenem boju močno poškodovali. Veliko severno vojno so končali z mirovno pogodbo Nystad in grad Olavinlinna je pripadel Švedski.

Ko pa je Švedska 1741. leta s svojo slabo opremljeno vojsko ponovno napadla Rusijo, jo je v letu in pol izgubila in z njo tudi celotno regijo Savonlinna in njen grad Olavinlinna. Grad je tako postal ruska obmejna vojašnica, v kateri je prebival celoten regiment.

1791. leta je carica Katarina II imenovala proslavljenega maršala grofa Aleksandra Suvorova za poveljnika obrambe ruske prestolnice St. Petersburg. Maršal je izdelal načrt treh krogov obrambe in vanj je vključil tudi gradove na Finskem. Olavinlinna je bil najbolj severnoležeča trdnjava in zato še posebej pomembna tako kot trdnjava kot tudi kot oporišče oziroma

vojašnica. Grad so temeljito obnovili in vanj postavili 112 topov. Ko so v finski vojni (1808–1809) Rusi zasedli celotno Finsko je Olavinlinna izgubila na pomenu. Ruska vojska je grad zapustila 1847. leta in preostale topove so preselili v Viipuri.

Ladijski promet v kanalu ob gradu je postajal vse bolj množičen in 1868. in 1869. leta so iskre v dimu parnikov zanetile požare, ki so grad dodobra razdejale. 1872. leta je finska vlada grad kot zgodovinski spomenik prevzela v svoje roke in začela z njegovo obnovo. Grad je vse bolj postajal turistična znamenitost in 1912. leta so v njem prvič organizirali operni festival (Ibid, 30–47). Po temeljiti obnovi so v gradu uredili nekaj muzejev, v njemu pa se organizirajo poslovna, družinska in bolj svečana srečanja. Njegovo kapelo še vedno uporabljajo za verske obrede.

ZNAMENITA FINSKA TRDNJAVA SUOMENLINNA

Na otoški trdnjavi Suomenlinna se mi je zdel izreden tudi spomenik oziroma natančneje rečeno posmrtna vojaška čelada ustanovitelja trdnjave Augustina Ehrensvarda. Ne vem, kaj se mi je zdelo na njej tako izrazno. »Čelada me je torej očarala, celotna trdnjava pa mnogo manj.«

A vseeno Suomenlinna ni 1991. leta kar tako postala spomenik svetovne kulturne dediščine in to kot primer evropske vojaške arhitekture tedanje dobe. Tu moram reči, da se grenko

spomnim naše bolnice Franje, ki ji to ni uspelo, ker so pod lesene bolnišnične barake postavili betonske podstavke in ne skale kot med vojno. V tem smislu je trdnjava Suomenlinna skupek številnih predelav, dozidav in je vsako obdobje njenega obstoja predstavljeno na različne načine. Tudi v UNESCO-ju so skupine pritiska in interesi, ki dajo prednost enim državam na račun drugih. Slovenija je pač običajno med manj privilegiranimi.

Poglejmo zgodbo trdnjave podrobneje.

Trdnjavo Suomenlinna (finsko) ali Sveaborg (švedsko) imenujejo tudi »Gilbraltar severa« in je ena največjih otoških trdnjav na svetu. Začeli so jo graditi 1748. leta in 60 let je bila največja trdnjava Švedske, ki je tedaj vključevala tudi Finsko. Do leta 1808 je bila trdnjava najbolj pomemben del finske obrambe ter obenem veliko pomorsko oporišče. Po rusko švedski vojni 1808–1809 je trdnjava prešla v ruske roke in naslednjih 110 let je bila ruska garnizija. Po razpadu Rusije in ustanovitvi finske države 1917. leta je bila oporišče finske vojske, 1973. leta pa je dobila civilno upravo.

Suomenlinna je sestavljena iz štirih trdnjav, od katerih je vsaka na svojem otoku – Gustavssvardu, Vargonu, Lilla Oster Svartuju in Langhornu. Odprte utrdbe so bile še na dveh sosednjih otokih – na Stora Oster Svartuju in Vaster Svartuju. Celotna površina vseh šestih otokov približno en kilometer oddaljenih od Helsinkov, je 73 hektarov.

Znotraj trdnjavskih zidov na obali in v notranjosti otokov so bile kasarne ter pomorsko oporišče s suhimi doki in številnimi skladišči. Ožino med otokoma Vargon in Gustavssvard so

v ruskem obdobju zapolnili s skalami in peskom in sta sedaj povezana. Prav na njima je t. i. »muzejska trdnjava«, kamor pride velika večina turistov. Danes je na teh dveh otokih že veliko restavracij, razstavnih in muzejskih prostorov, bivalnih enot, v katerih živijo uslužbenci in drugi stanovalci.

Kot smo videli, se je zgodba trdnjave začela 1748. leta, ko se je švedski kralj odločil zgraditi močno trdnjavo za obrambo Finske. Sprva so jo načrtovali deloma na obalnih otokih, deloma na celini, potem pa so se odločili za gradnjo trdnjavo samo na otokih.

Švedi so jo zgradili kot del obrambnega sistema proti Rusiji. Prvih pet stoletij je Švedska uspevala pomikati mejo vse globlje na rusko ozemlje. Z mirovno pogodbo Stolbova 1617. leta je Švedska imela največ ruskega ozemlja. V obdobju švedske imperialne moči v 17. stoletju je Švedska imela proti Rusiji postavljenih vrsto mejnih provinc: Livonijo, Estonijo, Ingrijo, Karelijo – glej moje zadnje knjige o baltskih državah in Vzhodni Evropi, tako v zbirki *Svet na dlani* kot v zbirki *Politične institucije in procesi*. V teh mejnih pokrajinah so postavili več močnih mestnih trdnjav – Rida, Reval, Narva, Vyborg itd.

Švedska je bila tedaj glavna evropska velesila, Rusija pa zaostala in izolirana država. Celotni Finski zaliv so obkrožale švedske pokrajine in bili so mnjenja, da pomorska obramba proti Rusiji sploh ni bila potrebna.

A razmere so se hitro spremenile. Car Peter Veliki (1682–1725) se je trdno odločil spremeniti za Rusijo sramotne meje iz pogodbe Stolbova in leta 1700 je začel veliko severno vojno in 1703. leta ustanovil trdnjavo in mesto St. Petersburg, ki je

bilo tedaj še na švedskem ozemlju. V severni vojni se je Švedska imperialna moč sesula in vse nekdanje švedske mejne province in njihove mestne trdnjave so prešle v ruske roke. St. Petersburg je postal nova ruska prestolnica, ki je bila v neposredni bližini finske meje. Vse to je seveda bistveno spremenilo strateški položaj in obrambne razmere na Finskem (Hallstrom 1988, 43–44).

V takšnem novem razmerju sil je bila razprava o obrambi Helsinkov še kako na mestu. Švedski kralj je tedaj dobil idejo, da bo problem obrambe Finske razrešil tako, da bo ponovno osvojil izgubljene mejne province proti Rusiji in zasedel St. Petersburg. Načrt je bil nedvomno dober, a ni upošteval tedaj že neskončnih ruskih človeških, materialnih in drugih virov, ki jih je bila tedanja ruska carska oblast še sposobna organizirati. Švedska je napovedala vojno Rusiji, že po enem letu pa je bila njena armada razbita in Rusi so zasedli celotno Finsko. Meja med državama je bila na reki Kymi.

Ruska carica Elizabeta se je v naslednjih letih aktivno vmešavala v švedske zadeve in švedska prihodnost in neodvisnost je izgledala resno ogrožena. Švedska se je vojaško povezala s Francijo, njen parlament je sprejel nov obrambni načrt, ki je predvidel tudi veliko trdnjavo na Finskem. Gradnjo naj bi vodil eden vidnih mož v vladajoči stranki – polkovnik Augustin Ehrensward.

Gradnja trdnjave Suomenlinna je trajala polnih 40 let. Na njej je začelo takoj delati več kot 2000 mož. 1757. leta je morala Švedska kot vojaška zaveznica Francije sodelovati v vojni proti Prusiji. T. i. pomeranska vojna je trajala pet let in ni prinesla nobenih rezultatov. Polkovnik Ehrensward je bil

z vojsko v Nemčiji in na trdnjavi Suomenlinna je delalo le nekaj sto delavcev. Po mirovni pogodbi se je polkovnik vrnil h gradnji trdnjave. Začeli so graditi pomorsko oporišče, prve obalne fregate, pozneje še bivalne stavbe. Po smrti Ehrenswarda 1772. leta je kralj za njegovega naslednika imenoval generala Jakoba Magnusa Sprengtporten. 1808. leta je bila trdnjava dokončana.

V skladu s pogodbo o vojaškem sodelovanju med Švedsko in Francijo je francoska vlada vsako leto plačevala Švedski prav z namenom gradnje utrdb na Finskem proti Rusiji. V prvih 18 letih gradnje so predvsem za gradnjo trdnjave Suomenlinna porabili 90 sodov zlata. Tako lahko rečemo, da je bil dobršen del gradnje financiran s francoskim zlatom. Za delavce so uporabili vojake, ki so morali delati šest dni v tednu po 19 ur dnevno. Problem je bila zlasti neustrezna prehrana, ki je imela za posledico visoko obolelost s skorbutom. Avgusta 1751. leta je na trdnjavi delalo celo 6750 mož. Poleg vojakov je bilo še veliko obrtnikov – tesarjev, zidarjev, kovačev. Za najtežja dela so uporabljali kaznjence (Ibid, 45–48). Gradbeni material je bil granit, ki so ga pridobivali na otoku. Apnenec in opeko so izdelovali na finski obali. Seveda je imela dolgotrajna gradnja trdnjave zelo pozitivne učinke na finski gospodarski razvoj.

Konstrukcija trdnjave je sledila mestnim trdnjavam v Vzhodni Evropi. Vendar so jo zgradili na šestih otokih, kar je bilo nekaj novega. Ker je bila grajena na skali, so morali vse odprtine narediti z razstrelivom. Veliko so ga porabili za izravnavo tal znotraj trdnjavskega obzidja. Po dvajsetih letih gradnje so utrdili tudi severno stran trdnjave, ki je gledala proti

Helsinki in tako je postala trdnjava povsem neodvisna in samozadostna.

Za tedanji čas je bilo trdnjavo nemogoče zavzeti. V veliki meri zato, ker je bila postavljena na otok in jo topovi niso mogli porušiti. Tudi njeni zidovi iz granita so bili mnogo trdnejši od drugih materialov. Trdnjava je bila tudi izjemno velika, dolžina vseh zidov je znašala 8 km in na njih so lahko postavili več kot 1000 topov. Napadalec bi moral zbrati zelo veliko vojsko in obleganje bi zelo verjetno trajalo dalj časa.

Trdnjava Suomenlinna pa je bila zelo pomembna tudi kot pomorsko oporišče švedske vojne mornarice.

V 18. stoletju je zelo narastel strateški pomen otokov vzdolž severne obale Finskega zaliva. Vojska carja Petra Velikega je namreč uporabljala plovne poti med otoki za preskrbo svojih enot, kajti na odprtem morju so kraljevale ladje švedske vojne mornarice. Z obalnim ladjevjem, sestavljenem iz galej, je Peter Veliki zasedel celotno finsko obalo in od tam napadal švedsko vzhodno obalo. Potem so obalno floto hitro zgradili tudi Švedci.

Šlo je za novo vojaško vejo in na predlog Ehrensvarda je švedski parlament odločil, da bo sedež neodvisnega obalnega ladjevja, ki ne bo vezano na ladjevje za odprto morje, prav v trdnjavi Suomenlinna. V vojnem času naj bi sodelovala s kopensko vojsko. Tako je bilo tudi mogoče, da je njen poveljnik postal komandant topniškega regimenta, kar je bil tedaj že general Augustin Ehrensvard. Sredozemski tip galej, ki jih je uporabljala ruska obalna flota, je bil preveč okoren in imel premajhno posadko. Švedci so zato razvili obalno fregato, ki je imela od 12 do 26 topov, kasneje takšno z dvema in končno le z enim samim

topom, ki je bil fiksno pritrjen na ladijski trup. Ladja se je morala obrniti, če so želeli ustreliti v drugo smer. Tako je pravzaprav nastalo plavajoče topništvo.

Trdnjava Suomenlinna je bila varno oporišče za prezimovanje, popraviljanje, opremljanje ladij obalne mornarice. Celoten preliv med otoki je bil odlično pristanišče. Mornarji in oficirji so prebivali znotraj trdnjave.

Poleg tega, da je bil otok trdnjava, pomorsko oporišče, je bil tudi vojaško mesto. 1805. leta je imel 4600 prebivalcev, kar ga je naredilo za drugo največje finsko mesto – za Turkujem z 11 300 prebivalci (Helsinki so jih imeli 4300). Ker je bilo vojaško oziroma kasarniško mesto na otoku, v njemu ni bilo pravokotnih ulic, ampak naj bi temeljil na sistemu dvorišč – odprtih prostorov obkroženih z zgradbami. Ko jim takšno možnost ni uspelo uresničiti, so stanovanjske prostore zgradili v povezovalnih stavbah med posameznimi trdnjavami ali pa celo kar v delu trdnjave. Tretja uporabljena možnost pa je bila gradnja številnih lesenih hiš in barak, za katere so sicer morali dobiti dovoljenja od oblasti, a le-te so jih široko podeljevale (Ibid, 49–52).

Zanimivo je pogledati sestavo tega nenavadnega mesta. V njemu je bila polovica prebivalcev poklicnih vojakov, ki so bili člani posadk obalnega ladjevja ali del garnizije v trdnjavi. Druga največja skupina so bili oficirji in njihove družine. Ker so bili oficirji izobraženi, je bila povprečna stopnja izobrazbe mnogo višja kot v drugih finskih mestih z izjemno univerzitetnega mesta Turku. Potem so bili še razni obrtniki in kaznjenci.

Zaradi oficirjev so se pojavila gledališča, glasbene predstave in plesne prireditve, pikniki. Oficirji so pogosto kupovali

tudi dvorce na obali, kjer so se poleti zabavali, ponekod pa so tudi kmetovali in pekli opeko. Zimske mesece so vsi preživljali v trdnjavi in tedaj so oživela razna skrivnostna združenja – prostozidarji, red Arla Coldin, red Walhalla, red Hipotenuza. Nekateri so imeli dobrodelno poslanstvo, drugi so skrbeli za zabavo gospodov.

Za poklicne vojake so bili življenjski pogoji bistveno slabši. V eni postelji sta spala dva vojaka, v eni sobi dvajset. Njihove družine so živele na podeželju in se morale preživljati s skromno vojaško plačo, kolikor so jo vojaki poslali domov.

Ker je imel general Augustin Ehrensvard tudi sam umetniško žilico, je v trdnjavi ustanovil šolo risanja. Šolo so kmalu zaprli in umetnost je morala počakati več kot dve stoletji, ko so celo trdnjavo napravili za turistični muzej. 1978. leta so v trdnjavi odprli nordijsko umetniško središče, kjer je pet studijev, v katerih umetniki lahko prebivajo in ustvarjajo.

Švedski kralj Gustaf IV Adolf se je v začetku 19. stoletja zapletel še v eno vojno z Rusijo. 1808. leta se je povezal z Veliko Britanijo, na strani Rusije pa je bila prejšnja švedska zaveznica Francija.

To je bila tragična ura resnice za doslej nepremagljivo trdnjavo Suomenlinna. Hitro po začetku vojne so Rusi zavzeli Helsinke, potem pa so začeli oblegati trdnjavo. Ker je bil marec, trdnjavo ni varovalo morje, marveč je bila obkrožena z izdajalskim ledom, na katerem so se ji ruske čete lahko približale. Po petih dnevih obstreljevanja se je trdnjava – predala.

Kapitulacija tako mogočne trdnjave je bila presenečenje še posebej zato, ker so jo Rusi zavzeli z zgolj 6500 vojaki. V trdnjavi

jih je bilo 7000, oboroženih s 734 topovi, medtem pa ko so jih napadalci imeli le 59. Tudi obstreljevanje ni povzročilo večje škode in v trdnjavi so imeli 6 mrtvih in 32 ranjenih (Ibid, 55–56).

Večino razlag sramotne kapitulacije gre v smeri pripisovanja vse krivde poveljniku trdnjave admiralu Carlu Olofu Cronstedu – kolebajo med možnostjo, da je bil izdajalec ali da se je ustrašil ruske vojske oziroma podlegel njihovem psihološkemu prepričevanju.

Naslednjih 110 let je bila Suomenlinna ruska trdnjava oziroma kasarna. Po dunajskem kongresu 1815. leta je Rusija postala vodilna evropska vojaška država. Trdnjava ji je služila predvsem kot vojašnica, ki je varovala Helsinki – novo glavno mesto Finske. Ruska vojska je zato v trdnjavi gradila samo objekte, ki so dopolnjevali njeno funkcijo vojašnice – bolnišnice, barake in cerkev.

Med krimsko vojno 1853–56 sta Francija in Velika Britanija napadali Rusijo in ker z njo nista imeli skupne kopenske meje, so bili boji predvsem na morju. 1855. leta so njune ladje napadle tudi Suomenlinna. Uničili so nekaj zgradb, v prvi vrsti pa je obstreljevanje pokazalo, da je trdnjavo povozil čas.

Pred in med prvo svetovno vojno je iznajdba nekadečega smodnika temeljito spremenila gradnjo trdnjav. Predvsem so uporabljali beton in dali poudarek na zgradbah pod zemljo. V tem smislu so naredili nekaj preureditev tudi v trdnjavi. Rusija je tedaj imela velikopotezne načrte, da bi po celotnem Finskem zalivu razmestila topovske baterije z dolgim dometom.

Po oktobrski revoluciji v Rusiji 1917. leta je ruska posadka v trdnjavi izgubila vso motivacijo za bojevanje. Ko so na finski

obali na prošnjo finske vlade pristale nemške enote, so takoj sklenile dogovor z rusko posadko, da se lahko skupaj z ladjevjem umakne v St. Petersburg (Ibid, 57–60).

Na Finskem je izbruhnila državljanska vojna in 1918. leta so imeli 80 000 vojnih ujetnikov poražene strani. 8000 so jih poslali v trdnjavo Suomenlinna, preurejeno v taborišče. V letih 1919–1973 je bila trdnjava v funkciji vojašnice finske vojske in oporišče za pet podmornic – ena je bila tudi Vesikko.

Danes je trdnjava velika turistična znamenitost, ki vsako leto pritegne velike množice domačih in tujih obiskovalcev. Poleg tega je še zgodovinska znamenitost, kulturno središče in mestece z okoli 850 prebivalci, od tega 400 uslužbenci. Imajo tudi vrtec, osnovno šolo, trgovino in knjižnico.

STARODAVNA PRESTOLNICA TURKU AGO

Tri največja finska mesta – Helsinki, Turku in Tampere tvorijo trikotnik s tem, da sta tako Helsinki kot Turku (švedsko Ago) mesti na finski jugozahodni obali. Tako kot ima Ljubljana reko Ljubljanico, mesto Turku reka Aurajoki deli v dve polovici, ki ju povezuje pet mostov. Med njimi še vedno vozi brezplačen trajekt, ki poleg pešcev seveda sprejme tudi kolesarje.

Mesto Turku (švedsko Abo) je nastalo ob stičišču reke Aurajoki in Baltskega morja. Švedski kralj Erik je s svojo

odpravo, v kateri je bil tudi angleški škof, priplul 1157. leta. Taiski škof Henrik je pozneje postal prvi finski svetnik. Tudi prej so se finska plemena iz jugovzhodne Finske naseljevala ob reki ter tam trgovala s prihajajočimi mornarji in trgovci.

Švedi so hitro rastoče mesto poimenovali Abo in do leta 1300 je postal duhovni center Finske. V gradu ob ustju reke se je naselil švedski guverner. Grad so v spopadih za švedsko krono večkrat oblegali in po zimskem obleganju kralja Gustava Vase je ta svojega sina Johana proglasil za finskega vojvodo.

Z njegovo poroko s poljsko princeso Katarino Jagelonsko se 1552. leta začne najbolj barvito obdobje gradu in celega mesta Abo (Turku). Katarina je s seboj pripeljala dvorsko osebje, žamet in čipke, izboren jedilni pribor, skratka kraljevski glamur in dvorno dogajanje, ki je bilo v Evropi že običajno, Finske pa še ni doseglo. Poleti so dvor preselili na otok Ruissalo, tik zraven obale, kamor se danes valijo trume finskih izletnikov. Po smrti kralja Gustava, pa so se njegovi trije sinovi spopadli za kraljevski prestol in Erik XIV je zavzel grad Turku in vojvodo Johana in princeso Katarino zaprl (Finland 2010, 206–207).

Izjemen labirint pa vedno predstavlja arhipelag Turku – več kot 20 000 otokov pred mestom napravi plovbo podobno sprehajanju po gozdu. Najlepši med njimi je prav otok Ruissalo, kjer vsako poletje organizirajo glavni finski rock festival, na katerem so nastopile zvezde kot Chuck Berry, Uriah Heep, Status Quo, Santana.

Meščani Turkuja so zelo ponosni na reko Auro in jo primerjajo s Seino, Nevo, Tiberom ali Temzo. Mestne oblasti so veliko naredile na urejanju njenega obrežja, ki danes izgleda kot

pravi urbani park. Poletje naznanijo z odprtjem restavracij na ladjah parkiranih ob njenih bregovih. Na sprehajalnih stezah vzdolž reke se meščani srečujejo skozi vse leto, največja gneča je ob novem letu in ognjemetu ob dnevu mesta Turku v jeseni.

Vse od dvajsetih let prejšnjega stoletja mesto uporablja vodo iz reke kot pitno vodo – prej jo le kemično prečistijo. Posebna znamenitost je tudi že omenjeni edini mestni trajekt na Finskem – Fori, ki že več let kot 100 let vozi preko reke. Za mesto bi bilo mnogo ceneje zgraditi most za pešce, a danes se nihče več ne upa niti začeti razprave o ukinitvi tega mestnega obeležja.

Čeprav Turku ni več glavno mesto Finske že več kot 200 let, je njegova katedrala še vedno središče finske luteranske vere. Posvečena je devici Mariji in svetemu Henriku. Zvonjenje ure na njenem zvoniku vsak dan ob poldne predvajajo po radiu po celi Finski. Ta običaj je junija 1944. leta uvedla Gerda Ryti, žena predsednika Rista Rytija, ko je bila država v sredini vojne vihre. V katedrali je pokopana tudi Karin Mansdotter, žena nesrečnega kralja Erika XIV, ki je edina kraljica (oziroma kralj) pokopana v finski zemlji. Motiv katedrale ob reki Aura je verjetno eden od najbolj pogostih prizorov na slikarskih platnih, razglednicah, fotografijah iz Finske. Zraven katedrale je nadškofova palača, kjer uradno biva finski nadškof (Heikkilä 2008, 52).

Od 14. stoletja dalje na Velikem starem trgu zraven katedrale vsak božični večer razglasijo »božični mir«. Današnji tekst temelji na ukazu kraljice Kristine iz 17. stoletja in ga preberejo iz balkona palače Brinkalla na trgu. Mediji ga prenašajo po vsem svetu. Obred začnejo katedralski zvonovi, ki opoldne na božični

dan napovedo božični večer, nato zapojejo božične pesmi, sledi branje razglasa o božičnem miru iz balkona. V njemu ljudem ukažejo, da morajo božič preživeti v miru, sicer bodo kaznovani. Nato zapojejo himno, na koncu pa zaigra mornariški orkester, ki je pri meščanih Turkuja zelo priljubljen.

Danes so obredu dodali še ekumensko molitev v katedrali, kjer se pred začetkom obreda razglasitve »božičnega miru«, zberejo finski cerkveni dostojanstveniki in blagoslovijo prihajajoči božič. Sestavni del molitve je tudi humanitarni poziv, ki ga objavi posameznik ali organizacija, ki je poznana svetovni javnosti po svojem prizadevanju za mir v svetu.

Veliki stari trg, na katerem so včasih odmevala konjska kopita, vpitje trgovcev in obrtnikov, žvenketanje ostrog na škornjih kraljevih stražarjev, je več kot 600 let predstavljal upravno in trgovsko središče Turkuja. Na njemu so se stikale ceste iz Vyborga in province Hame, trgovske ladje so ob njemu iz svojih trebuhov praznile dragocenosti od blizu in daleč.

Danes je trg miren in obljuden zgolj s turisti, ki prihajajo ogledovat njihovo arhitekturo in zgodovinske znamenitosti. Množice ga napolnijo le ob razglasitvi »božičnega miru« in en teden poleti, ko več kot 100 000 obiskovalcev pride na njegov srednjeveški sejem, na katerem nastopa na stotine igralcev oblečenih v srednjeveška oblačila.

Zraven trga je katedralna šola, ki so jo ustanovili v 13. stoletju. To je bila prva šola na Finskem in je prvotno delovala znotraj obzidja okoli katedrale. Po velikem požaru leta 1827 so jo premaknili v sedanjo zgradbo, ki jo je oblikoval znani arhitekt Carl Ludwig Engel.